

Олеся АВРАМЕНКО

заслужений діяч мистецтв України,
завідувач відділу ІПСМ НАМ України,
кандидат мистецтвознавства

БЕДРІ БАЙКАМ

Від «юного Моцарта живопису» до міжнародного визнання

Життя цього непересічного митця — тягне на авантюрний, оптимістичний роман. Виховання Бедрі Байкама і згодом сама його творчість демонструють шлях людини вільної та беручкої, точніше, — діяльної. При тому творчо діяльної у багатьох мистецьких напрямках.

Він став малювати мало не з пелюшок і робив це сміливо й вільно, — ніби дихав, — одразу обома руками. Коли захоплювався, то не міг зупинитися, не їв, не спав — малював цілодобово і батьки нічого не могли вдіяти. А бувало, що кілька тижнів не торкався олівців.

Бедрі Байкаму пощастило, що його природний артистичний талант був не лише помічений батьками та підтриманий, а й радісно піднесений до уваги довколишнього світу. Бедрі було лише шість років, коли відбулася його перша персональна виставка в рідному місті — Анкарі. Її перша критична стаття з'явилася у газеті в червні 1963 року, наступні, вже у газетах та журналах інших країн. Його виставка на той час промандрувала Європою (Берн, Женева, Париж, Рим) й потрапила до Америки. Паризький журнал «Фігаро» назвав його «Моцартом живопису» і «Вашингтон Пост» також не оминув увагою виставку талановитої дитини. За підрахунками організаторів, її відвідали 100 000 чоловік. А ажіотаж довкола придбання творів юного генія заради перепродажу або вкладення грошей набрав нездорового відтінку, тому батьки відмовилися продавати роботи сина. Пояснили це тим, що плата глядачі за квитки покрила витрати й тому роботи сина залишаться в сім'ї.

Художників у родині Байкама не було. Хоча все ж таки варто згадати, що далекий прапрадід Бедрі був знаменитим каліграфом. Знаючи про це, зовсім інакше сприймаєш безкінечну легку в'язь дитячих рисунків малого Бедрі — пером, олівцем, пензлем, які так захоплено сприймали глядачі на його виставках. Ніби дух діда водив рукою хлопчика.

Втім часто буває, що юначі захоплення минають й інтереси змінюються. У юнацькі роки, здавалося, так і відбулося — тоді Бедрі Байкам захопився кіно, театром, акторством та секретами кіноіндустрії й театрального менеджменту.

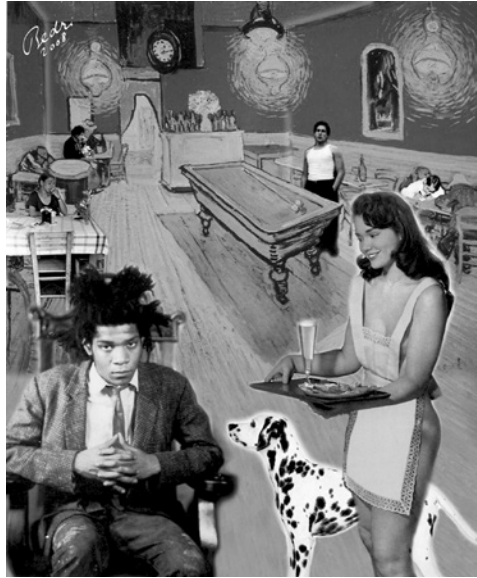
Бедрі Байкам. Джейн, Серж та інші.
2007. 4D. 125×95

Оскільки після тріумфу персональних виставок малого художника в Європі та Америці, батьки відправили талановитого хлопця в школу до Швейцарії, аби він набув там необхідної для хлопця дисципліни й вивчив найуживаніші європейські мови, то нічого незвичайного не було в тому, що навчатися юний Бедрі 1975 року поїхав до Парижа.

Статки батьків та власне талант молодого митця дозволили йому вступити до Сорбонни й отримати кваліфікаційний ступінь MBA з менеджменту і театрального та кінопродукування.

Отже геніальний у дитинстві художник собі зрадив? Вивчився на керівника середньої ланки? Диктат батьків? Тверезе міркування самого Бедрі? Та що б це не було, але прагнення батьків забезпечити синові стабільне майбутнє не перекрило юнаку шлях до творчості й фахового навчання. Тому молодий художник паралельно вступає до ще одного паризького вишу для того, щоб вивчати... основи драматургії. Він продовжує малювати і, як завжди, багато. Тепер це переважно були малюнки на папері — вуличні сценки, пейзажі, оголені... Малював переважно вуглем або китайськими чорнилами.

Час, проведений у Франції дав великий досвід, та все ж його невідвратно тягнуло до візуального мистецтва й образотворчості з ним пов'язаної. Тоді Бедрі задумався про набуття систематизованих знань та умінь й подав-

Бедрі Байкам. Desolation Cafe.
2008. 4D. 120×90

ся до Сполучених Штатів Америки, вступивши 1980 року до Каліфорнійського коледжу мистецтв і ремесел в Окленді де почав вивчати живопис і кіновиробництво. Молодий художник поринув у артистичне богемне життя Каліфорнії й прожив там, навчаючись і працюючи, сім років, опановуючи найсучасніші мистецькі тенденції й беручи участь у творчих процесах.

Він значно розширив палітру власних інструментів і від акварелей та рисунків перейшов до графічних тиражних технік, взявся за живопис олією і протягом років здійснив творчу трансформацію — від пастозного письма до прозорого з переходом до акриду. Його зацікавили графіті, колажі на фанері, він змішує живопис з предметами, олійна фарба зникає, з'являються спреї — все це дає можливість працювати швидше, активніше. Сміливий синтез технік та художніх інструментів, який став тепер основою творчості Бедрі Байкама, зародився саме тут, в Америці.

Після дванадцяти років навчання за межами батьківщини й подорожування світами, 1987 року він повернувся в Туреччину й оселився в Стамбулі.

Талант Бедрі Байкама виявився різнобічним. Він написав кілька сценаріїв, чимало критичних статей і виступів, а згодом навіть гостросюжетний роман «Кістка», виданий у 2000 році турецькою, а 2005-го — англійською. Саме на батьківщині митець, здається, починає реалізуватися повною мірою.

Бедрі Байкам. Гарем нині і потім — 1. 2008. 4D. 180×240

Багато працює творчо й експонує власні роботи. Окрім того, Бедрі Байкам займає активну громадську позицію, він відстоює право людини на вільний розвиток і демократію та стає лідером не лише художнього руху «Новий експресіонізм», а й членом Асоціації пам'яті Ататюрка, одним із засновників Міжнародної асоціації художників турецького національного комітету й очолює Патріотичний народний рух.

У жовтні 2003 року Бедрі Байкам змагався за пост Президента Туреччини від Республіканської народної партії.

2006 року він створює Центр сучасного мистецтва «Піраміда» на площі Таксім у Стамбулі, де організовує виставки, видає книжки та альбоми. «Піраміда» Бедрі Байкама є одним з найактивніших та незалежних центрів сучасного мистецтва Туреччини.

2011 року прем'єр-міністр Туреччини Реджеп Ердоган під час візиту в місто Карс назвав Пам'ятник гуманізму, який символізував вірмено-турецьке примирення, жакхливим й закликав його ліквідувати. Це одразу стали втілювати в життя. Бедрі Байкам був з тих, хто першим піднявся на захист монумента зі словами про те, що для його народу надзвичайно важливим є вірмено-турецький діалог і карський пам'ятник — його єдиний символ. Натомість Ердоган демонстрував відкрито вороже ставлення до Вірменії. Під час одного з протестних зібрань, організатором якого був

Бедрі Байкам. Галатея. Мішана техніка на полотні. 2011. 201×247

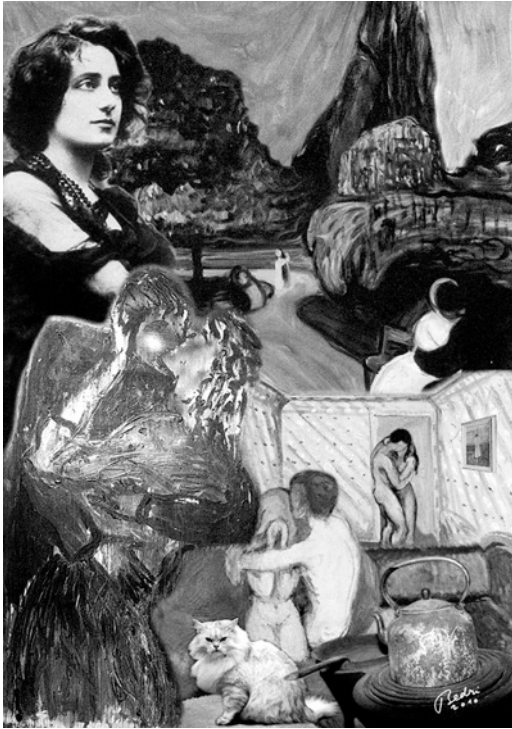
Бедрі Байкам, художник і його помічниця зазнали нападу агресивно налаштованого чоловіка з ножем й були поранені. Ніхто не сумнівається в тім, що напад був пов'язаний з громадянською позицією митця. Але навіть такий поворот подій не зупинив Бедрі Байкама в його діяльності, як творчій, так і суспільно-політичній.

На XV Міжнародній стамбульській бієнале 2017 року, яка проходила під девізом «Гарний сусіда» і на якій поставали «незручні» питання про політичну ситуацію у Туреччині, Бедрі Байкам продемонстрував свою роботу, названу «Коробка демократії». Вона являла собою телефонну будку, яка за словами автора «... є квадратним метром свободи, вільним простором, де ти можеш робити все, що захочеш. Тут бували навіть пари, які кохалися...». Цей об'єкт позиціюється художником як «часточка турецької демократії».

І ось такий непересічний митець приїхав з персональною виставкою творів на запрошення Національної академії мистецтв України. Назвав він її просто: «Вибране за 10 років».

Відкриття припало на 7 березня, коли в місті був транспортний колапс не лише через передсвятковий день, а й завдяки негоді. Багато запрошених і зацікавлених не змогли дістатися виставки. Але в залі була світла піднесена атмосфера. Великі, насичені за композицією картини заселили собою простір, владно привертаючи увагу. А посередині залу була інстальована

Бедрі Байкам. Пошілунок.
Присвята серії Мунка. 2010.
4D. 185×120

величезна срібно-золотиста рама з написами «The hard job of Living», через яку, ніби через видошукач можна було сконцентруватися на тому, що відкривається власне тобі — уся експозиція, якась певна картина, глядачі або сам художник... У Бедрі є ціла серія таких «порожніх» рам. Вони різного кольору, фактури й дизайну, — срібна, золота, чорна, червона... Через червону на Венеційській бієнале 2015 залюбки проходили наречені, загадуючи бажання на щасливе майбуття. Звісно, кожна інсталяція з такими рамами несе в собі повідомлення від автора і, водночас, дає простір думкам й асоціаціям кожного окремого глядача, який спроможеться зосередитися й включитися в гру, яку диктує і автор, і кожна нова ситуація, тема, ракурс погляду.

Уважно переглянувши експозицію, зловила себе на тому, що захопившись, провела чимало часу в залі й мої колеги також вже ознайомилися з картинами. Було надзвичайно приємно чути від вимогливих і прискіпливих професіоналів майже здивовано-добррозичливі відгуки про те, що роботи дуже цікаві. Що ж цікавого в них?

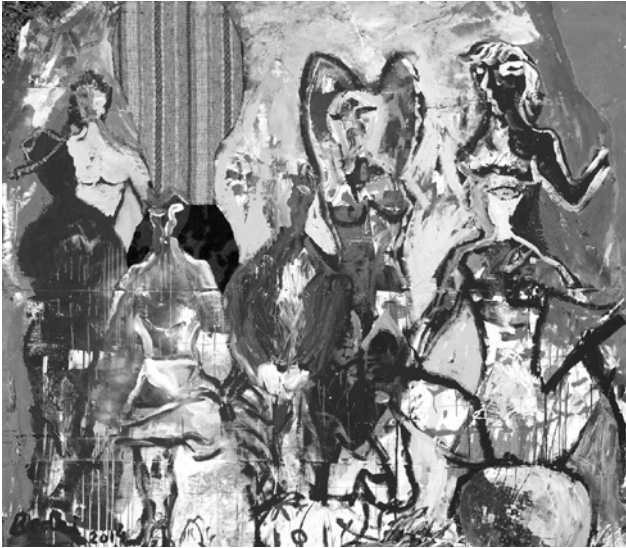
Картини, по-перше, — справді артистичні — чуттєві і захоплюючі. Це те, що ми всі очікуємо від мистецтва. Полотна наповнені цікавими історіями і символами, котрі зчитувати — одне задоволення. А щоб утримати увагу глядача на картині, Бедрі Байкам вдається до свого величезного досвіду малювання та візуальної творчості й до любові усього свого життя — кіно та театру. Він упевнено, як досвідчений режисер-постановник вихоплює певні візуальні прийоми з творчої царини «чарівного ліхтаря», а також додає елементи кіномови й театральних мізансцен, уважно вибудовуючи драматургію кожної роботи. Задля втілення таких ідей, митець невимушено поєднує традиційні техніки й новітні технології.

Він один з перших, якщо не єдиний, наважився використати в картинах ефект лентикюлар (lenticular). Нагадаю, що лентикюлар — вид поліграфічної продукції, що дозволяє створювати анімаційне зображення з просторовим ефектом, так звані стерео-варіо зображення. Масове виробництво цієї продукції було освоєно в Японії ще у 1970-і. Це те саме стереозображення, яке відоме нам з дитинства за кумедними «переливними» картинках, де наприклад, красуня при одному куті нахилу картинки піднімає келих вина і підморгує глядачеві, а при його зміні — розплющує око й випиває вино, або Дід Мороз дістає подарунки з мішку біля ялинки тощо.

Бедрі Байкам пишається своїми картинами з такою доповненою реальністю, називаючи їх 4D, й каже, що це особлива турецька магія або щось на кшталт килима-літака для кожного. Адже залежно від кута зору, ми бачимо різні зображення. А тут ще вибудовується ілюзія дуже глибоко-

Бедрі Байкам. Знімає Рита. 2015.
Мішана техніка на полотні. 186x147

Бедрі Байкам. Дівчата з моряками. 2014. Мішана техніка на полотні. 170×195

го простору з різноманітними планами. Й це буквально залучає глядача до участі, до занурення у глибину, до співроздумів та переживань.

У часи, коли все створене людством, доступне нашій увазі, художник, який маніакально прагне створити свої ні на що не схожі твори, приречений на поразку. А от висловитися по-новому, ще, здається, є шанс у кожного. Але до цього веде непростий шлях великої роботи і досвіду.

Бедрі Байкам за натурою перфекціоніст — він активно уникає робити те, що роблять усі, а повторюватись не любить й поготів. Він захоплено сприймає та опрацьовує всесвітню мистецьку спадщину, шукаючи в її лабіринті власних шляхів. При цьому явно бачить та демонструє як його власна творча історія виростає із всесвітньої.

Тема гарему, його місця в Османській імперії та в уявленні й інтерпретаціях європейців і його власній, проходить наскрізно крізь усі представлені роботи. Тут і захоплення митця жінками взагалі й жінкою, як архетипом, і пристрасне бажання володіти всім цим прекрасним жіночим світом та іронія і тонкий стьоб над власними вподобаннями та бажаннями а з ними й стереотипами, що склалися в головах цілих поколінь.

У кожному полотні — знайомі герої мистецьких або кінтоворів. В «Поцілунку. Присвяті серії Мунка» (The Kiss. Homage to Munch Series) уходять в перспективу на різних планах фігури з полотен Едварда Мунка,

Бедрі Байкам. У пошуках тебе. 2017. Мішана техніка на полотні. 150х197

що застигли в пристрасному поцілунку. У кожному з планів ще часточка життя автора і відблиск глядачевого досвіду.

А в картині «Як пояснити історію живому равлику і мертвому зайцю» (How to Explain History to a Live Snail and Dead Hare 4D, 180×240, 2009) композиційний та смисловий коктейль, складений з яскравих інгредієнтів: фрагментів релігійної композиції часів Відродження з величезним зеленим слимаком, і славнозвісно-знавснїлої Мони Лізи; тут вирять в небі літаки як чайки, а чайка, ніби літак і все це кореспондується з героями реклами початку минулого століття та персонажем з фільму жахів із милим мертвим зайцем на руках.

В інших роботах — «Зніяковіла Рита» (Confused Rita, 2015), «Високі підбори» (High Heels, 2015), «Вічний аромат» (Eternal Fragrance, 2017), «У пошуках тебе (Ремейк Джона Кольєра «Леді Годіва»)» (While Looking for you (Remake from John Collier «Lady Godiva», 1987), 2017), «Джейн, Серж та інші» (Jane, Serge and Others, 2007), «Дівчата з моряками (Ремейк на картину Пабло Пікассо «Авіньйонські дівчата», 1907)» (Demoiselles with the Sailors (Remake of Picasso «Demoiselles d'Avignon», 1907), 2014) — митець не приховує, а навіть демонструє впливи на власну творчість вельнів світового мистецтва. Це Пабло Пікассо з його іронічним і трансформуючим поглядом на світ, Ван Гог з нервовим виразним мазком пензля,

декоративно конструктивні рішення Анрі Матісса, дихаюча поверхня робіт Сезанна, навіженість виплеску енергії Поллока. Всі ці ремінісценції, перетворені Бедрі Байкамом у власні яскраві полотна, дихають потужним еротизмом і вітальністю.

Представлені картини виразно демонструють рух тенденцій світового мистецтва, і власне авторського, від неоекспресіонізму, постмодернізму до так званого метамодерну.

Напевне тому сприймається дуже логічно й природно пропозиція художника в день народження Леонардо да Вінчі впровадити всесвітній день мистецтва. Саме з такою пропозицією Бедрі Байкам виходив на трибуну ЮНЕСКО, з нею ж він звернувся і до українських колег. Я підтримую цю ідею залюбки.